

„Kutyából nem lesz szalonna, így a kulákból sem dolgozó paraszt”^[1]

Hova tűntek az egykori Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetek Tolnából?

MESZÖV megyei igazgatósága 1959. április 14-én tartott ülésén egy dokumentációs és irattárrendező bizottság szervezéséről határozott. A bizottság feladata: a „megyei szövetkezeti mozgalom fejlődésének felkutatása, ledokumentálása volt. Május elején, a kidolgozott terv szerint megkezdődött az adatgyűjtés, de a volt Hangya-szövetkezetek irattárából már semmit sem találtak meg.

Bevezetés

A MESZÖV /Földműves-szövetkezetek Tolna megyei Központja / Igazgatósága 1959. április 14-én tartott ülésén egy dokumentációs és irattárrendező bizottság szervezéséről határozott. A bizottság feladata: a "... megyei szövetkezeti mozgalom fejlődésének felkutatása, ledokumentálása. / Hangya-, Tej-, Hítel-, Pince-, Földműves- szövetkezetek /"

Május elején, a kidolgozott terv szerint megkezdődött a munka, az adatgyűjtés. A földműves-szövetkezetek igazgatósági elnökeire hárult ez a sok nehézségbe ütköző feladat. "... azok a személyek, akik a Hangya-szövetkezetnek ügyvezetői voltak elköltöztek, és a régi igazgatósági tagok közül a kért adatokra vonatkozóan senki sem tudott tájékoztatást adni. A volt Hangya-szövetkezetek irattárából már semmit sem tudtam megtalálni, és így a szükséges adatokat sajnos nem tudom továbbítani." -írta Simontornyáról a földműves-szövetkezet ig. elnöke. Hasonló volt a helyzet Németkéren is: "Hangyával kapcsolatos dolgokra írásos dokumentumunk, feljegyzésünk nincs, az adatokat egy-két, az időben itt a községben élő egyéntől szereztük be. Bővebb adatok beszerzése községünk területén lehetetlen, abból kifolyólag is, hogy a község régi, németajkú lakosságának zömét kitelepítették, így az akkor vezetőségi beosztást betöltő egyének is legnagyobbbrészt kitelepítésre kerültek, ill. elköltöztek a községből. Csak egy-két öreg - semmire nem emlékező - egyén maradt a községben. A Hangya-szövetkezet iratai a kitelepítés és a jogutód földműves-szövetkezet át- és visszacsatolása alkalmával eltűntek." Miért, hogyan "vesztették" el emlékeiket?

Ha írásos dokumentumokból kevés és ritkán került is elő, visszaemlékező azért, néhány helyen akadt, nekik köszönhetően kaphatunk mégis némi képet a "Hangyák"-ról.

Tolna vármegyében, alakulásuk időrendjében a következő helyeken működtek:

1908 Fadd; 1911 Szedres; 1913 Tengelic; 1917 Koppányszántó, Kölesd, Medina, Tamási; 1918 Bogyzisló, Gyulaj, Kajdacs, Kisszékely, Nagydorog, Novaidrány, Pári, Szekszárd; 1919 Bölcse, Dunaföldvár, Madocsa, Ócsény, Paks, Regöly, Tolna; 1920 Bedegkér, Decs, Döbrököz, Hőgyész, Izmény, Lengyel, Szakály, Tengőd; 1921 Aparhant, Györköny, Németkér, Sióágárd; 1922 Alsónyék, Pincehely; 1926 Nagyszékely; 1932 Bikács; 1940 Simontornya; 1945 Sárpilis.

Jelenleg Bedegkér, Novaidrány és Tengőd nem tartozik Tolna megyéhez.

Miért csak 42 helyen? Az 1959-es bizottság így látta okát: "megyénkben az akkori rendszert kiszolgáló Hangya-szövetkezet hálózata az országos hálózathoz lényegesen lassabban fejlődött, a megye reakciós vezetőinek ellenállása nyomán."

Mit mond az emlékezet Bogyzislón? "Szövetkezetünket 1921. évben hívta életre községünk néhány szövetkezeti eszmétől vezérelt tagja, úgymint Liskai István, Liskai János, Sánta János, Miklós Vince, Miklós Lőrinc, Miklós Sándor, Görbe Pál, Gerendai Endre ref. lelkész, Sánta Gábor, Tóth József, Berekei Béni, Farkas József, N. Paksi István, 10 pengős üzletrészekkel. Ezek a lelkes férfiak járták a falu minden házát, és gyűjtötték a szövetkezeti tagokat. Ez a kis község /kb./ 400 éves település, akkor még 2300 lélekszámmal rendelkezett. Pár nap alatt annyi üzletrészt jegyzett, és fizetett be, hogy még az évben életre hívták a szövetkezetet, még ez évben megvásárolták a falu központjában Krámer Mór épületét, mely már előzőleg is bolthelyiség volt 20 ezer pengőért. Ezen összeg csak későbbi időben lett kifizetve, mind a napig a szövetkezet igazgatósága szavatolt vagyonával az összegért. Ez nem ment oly könnyen és oly hamar, ezért aztán vásárlási visszatérítések nem fizetettek ki, hanem üzletrészként könyveltettek el, kinek-kinek a javára. Hogy a boltban is elég áru legyen az üzletrészeket még meg kellett emelni. Ezt az áldozatot is szívesen hozták meg a tagok, mert már saját boltjuk, s vagyonuk volt. Mikor már erősödött szövetkezetünk, visszatérítést fizetett tagjainak." További kérdésekre információkkal az adatközlő nem rendelkezett.

Kik voltak az adatközlők? Dunaföldváron Kristofics Károly, a "Hangya" egykori igazgatója, ki foglalkozására nézve pedagógus, Bus Lajos, a "Hangya" könyvelője, foglalkozása banktisztviselő volt, és Galambos Gyula, aki 25 évig a "Hangya" boltját vezette. Kik alkották a "Hangya"-szövetkezetek vezetőségét?

Hőgyészen gróf Apponyi Géza földbirtokos volt a szövetkezet igazgatósági elnöke, a felügyelő-bizottsági elnöke a főjegyző. A vezetőség összetétele: plébános, tanító, jómódú iparosok és részben 12-16 kh. földdel rendelkező kisparaszatok. Németkéren következő a megoszlás: Frost Péter /rom. kat. esperes/ ig.elnök, vezetőség tagjai: Főber János /60 kh. föld /, Polgár József /tanító /, Stollár Alajos /10 kh. föld /, Gévich József, Büttl Generosz /14-14 kh. föld /, Kiss István /3 kh. föld /, Turáni János /tanító /, Welts Károly /ig. tanító /, Slosszer János /15 kh. föld /, Rauth Ferencné /bolttulajdonos/.

Általánosan megállapítható, hogy igyekeztek saját bolttal rendelkezni, ezt megfelelő épületek megvásárlásával, vagy újak építésével érték el. Ezt a törekvést a "Hangya" központ hitelek biztosításával is támogatta. A boltokban jól képzett szakemberek dolgoztak. Alkalmazásukkor óvadékot kellett befizetni.

A leltározásokat az igazgatóság bevonásával a körzeti ellenőrök végezték. A körzeti ellenőrök úgy szakmailag, mint számszakilag, igen képzett emberek voltak. Ellenőrré történt beállításuk előtt legalább 1/2 évet kellett a boltban dolgozniuk, hogy megismerjék az árukat, tisztában legyenek azok árával, és csak azután mehettek tanfolyamra, ahonnan mint ellenőr gyakorlatokot kellett ki. Egy körzetvezető mellett kellett dolgozniuk, míg önálló munkára alkalmasnak nem találták.

Az igazgatóság és felügyelő bizottság tagjai tiszteletdíjat a legtöbb helyen nem kaptak, pl. Bölcse, Hőgyész, Németkér, Szakály, Tengelic, Tolnanémedi, stb.

A vásárlások után 2-3 %-os visszatérítést adtak.

A háború a "Hangyákat" is megtépázta. "Nagy nehézséggel küzdött a szövetkezetünk. A háború folyamán árukészlete teljesen, berendezése pedig részben tönkrement. Átmeneti nehézségei leküzdésére Benkő Józsefet alkalmazta az üzletben, aki saját tőkéjével dolgozott, és 10% hasznot adott a szövetkezetnek. 1947. nov. havában ezt a nem szövetkezeti megoldást megszüntette, és saját kezelésbe vette az üzletet. A vezetőség házról-házra járva taggyűjtést végzett, s így közel 3000 Ft. üzletrész tőkét gyűjtött. A nehéz árubeszerzések ellenére is megindult a szövetkezet újraéledése."

A nehézségek ellenére a szövetkezetek zöme rendelkezett az 1947 évi mérlegek szerint hol több, hol kevesebb nyereséggel. A tiszta felesleg egy részét tartalékalapra helyezték, a többi támogatásokra fordították. Bölcse 2000 Ft-ot adományozott az iskolának 5334,90 Ft feleslegéből. Hőgyész 14865,74 Ft-jából: 800 Ft iskola helyreállítására, 800 Ft szociális célokra /szegény gyerekek iskolaszereire, étkezésére/, alkalmazottak segélyalapjára 2500 Ft fordított. Izményben 4537,63 Ft-ból 2300 Ft az alkalmazottak segélyalapjára, 100 Ft az iskola helyreállítására ment. Az MNDSZ, EPOSZ, kultúrház, népkönyvtár 20-20 Ft-ot, a szövetkezeti oktatás 200 Ft-ot kapott, szegény gyerekek étkeztetésére, iskolaszereikre szintén 200 Ft íródott jóvá.

A "Hangya" szövetkezetek megszüntetésére, a helyi földműves-szövetkezetekbe való beolvadásukra 1949-ben került sor. "... a község gazdaközösségének érdekében álló dolog az, hogy a mai idők szellemében, és a gazdasági fejlődés útján haladva, a szövetkezeti egység mellett lehet csak életképes szövetkezeti helyzetet teremteni a községben." Hangzott el Bogyzislón, 1948. augusztus 22-én a " Hangya"- szövetkezet közgyűlésén.

"A közgyűlés a fenti javaslatot egyhangúlag elfogadja a következő feltételek mellett:

1. A " Hangya" szövetkezet ingó és ingatlan vagyona felleltározassék, és ez a vagyon továbbra is a jelenlegi szövetkezeti tagok vagyonát képezze.

2. A " Hangya szövetkezet tagjainak üzletrésze maradjon meg az új földműves-szövetkezetben is üzletrész gyanánt, így új üzletrész vásárlására ne lehessen kötelezni őket.

3. A közgyűlés javaslatot tesz arra, hogy a két szövetkezet f. hó 29-én közös közgyűlést tartson, ahol a már egyesült és továbbra földműves-szövetkezet néven működő szövetkezet válassza meg igazgatósági és felügyelő bizottsági tagjait és ezen választásnál, mivel a "Hangya"-szövetkezet nagy taglétszámmal és számottevő ingó és ingatlan értékkel lép be ezen szövetkezetbe, - a régi tagjaiból, éppen a gazdasági érdekeket tekintve nagyobb mértékben, de a szövetkezeti törvény adta lehetőségek között, kerüljenek be a szövetkezet vezetőségébe.

A közgyűlés az elnököt megbizsa, hogy mindezen kérdésekben vegye fel a kapcsolatot a Földműves-szövetkezet vezetőségével, és ezekben eljárjon.

A jegyzőkönyv felolvasás után helyben hagyólag aláíratott. Vajon miben bíztak? Ekkor még nem hallhattak a Lenini hármast és mégis egységes parasztpolitika irányelveiről?! Igaz, csak 1951.június 1-jén értesülhettek a Tolnai Napló cikkéből arról a tényről, hogy "kutyából nem lesz szalonna, így a kulákból sem lesz dolgozó paraszt.

Forrás

Pincehelyi Földműves-szövetkezet

Pincehely, 1959. szept. 28.

Tárgy: Adatgyűjtésről jelentés

Földműves-szövetkezetek

Szövetkezeti Központja
Kereskedelmi Főosztály
Szekszárd
Wosinsky M. u. 10.

Az alábbiakban közlöm a Szövetkezetek Tolna Megyei Szövetkezeti Központ Kereskedelmi Főosztálya által kiadott V.1584/1959.számú adatgyűjtési jelentést.

1. Mikor alakult meg községünkben a "Hangya"-szövetkezet?

Pincehely községben a "Hangya"-szövetkezet 1925-ben alakult meg.

a. Hány taggal alakult?

Kb. a "Hangya"-szövetkezet 100 taggal alakult meg. A Földműves-szövetkezettel történő fuzionálás idején a "Hangya"-szövetkezetnek 200-250 taglétszáma volt.

b. Kik voltak a szövetkezet igazgatóságának és felügyelő bizottságának tagjai? Vagyoni helyzetük és beosztásaik.

1./ Bognár Lajos	földműves		25-30 kh föld
2./ Piszker József	földműves	vagyoni helyzete	5-6 kh.
3./ Gyenis József	róm.kat. pap		
4./ Hegedüs Máttyás	főjegyző		
5./ Dr. Zoltán Jenő	körzeti orvos		
6./ Májer József	földműves		5-7 kh.
7./ Bíró Ferenc	földműves		10-12 kh.

A felsorolt vezetőségi tagok már meghaltak

c. Ki volt megalakuláskor az ügyvezetőelnök, és kiket választottak meg a későbbiek folyamán? 1./ Megalakuláskor id. Bognár Lajos földműves volt, majd a későbbiek folyamán Gyenis József róm.kat. pap lett az ügyvezető elnök.

d. Vezetőségi tagok mennyi tiszteletdíjat kaptak?

Évi 100-120 pengőt kaptak a vezetőségi tagok kb.

e. Vezetőségi tagok mennyi tiszteletdíjat kaptak?

Évi 100-120 pengőt kaptak a vezetőségi tagok kb.

2. Mennyi volt a befizetett részjegy alap? 2 pengő volt.

a. Hány boltot üzemeltettek és hány italboltot?

Pincehely községben 2 boltot üzemeltettek és 1 italboltot

b. Mennyi volt a bolt árukészlete?

A boltok árukészlete kb. 200 /m/ pengő volt, és az italbolté kb. 10 /m/ pengő.

c. Mennyi volt a havi átlagos forgalma?

Átlagos havi forgalom 100 /m/ pengő volt.

d. Részjegy alapon felüli forgóeszköz hitelt hogyan biztosították, és azután hány %-os kamatot fizettek?

A forgóeszköz hitelt a "Hangya" központban keresztül biztosították, mely egy hónapra szólt, az utána felszámolt kamat 5-6% volt, ugyanakkor a szövetkezetnek is volt kamat számlája, és a napi bevételek után, melyet a postára befizettek kamat térítés illetve meg a szövetkezetet.

3. A "Hangya" boltja saját, vagy bérelt házban működött?

Pincehelyen a "Hangya" saját épületében működött.

a. Milyen volt a bolt portája és berendezése?

A bolt saját épületben volt elhelyezve, a berendezés új volt, és az akkori átlag kereskedelmi formának megfelelt, az üzlethelyiségben rend és tisztaság volt.

b. Mennyi volt a "Hangya" saját vagyona?

250-300/m/ pengő volt.

4. A boltvezetők milyen származásúak voltak, és szakmailag milyen képzettségük volt?

A "Hangya" szövetkezetnek szakképzett kereskedői voltak, talán lehetne mondani azt, hogy az értelmiség sorai közé tartoztak.

Származásuk, volt olyan is, amelyiknek származása paraszt családból volt. Szakmailag képzettek voltak.

Bognár István
ig. elnök

Forrás: Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára XXIV/403 MESZÖV iratai 1947-73. "Hangya"- szövetkezet iratai (Az iratanyag jelenleg rendezés alatt áll, dobozszámot csak a rendezés befejezése után közölhetek.)

Címkék:

[MESZÖV](#) ^[2]

[Hangya Szövetkezet](#) ^[3]

Kiadás: 3. évfolyam (2003) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/kutyabol_nem_lesz_szalonna_igy_a_kulakbol_sem_dolgozo_paraszt.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/kutyabol_nem_lesz_szalonna_igy_a_kulakbol_sem_dolgozo_paraszt.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/meszov>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hangya-szovetkezet>